

Razvitak hrvatskih otoka

KORČULA - NAJNASELJENIJI OTOK U JADRANSKOM MORU (I. dio)

Korčula je najjužniji otok srednjodalmatinske otočne skupine kojoj pripada više po funkcijama i gravitacijom stanovništva nego prirodnom položajem. S površinom od 276,03 km², kao šesta po veličini, ubraja se među najveće jadranske otoke. Duga je 46,8 km (od Privale na zapadu do rta Ražnjić na istoku), a široka od 5,3 (Ripna - Teklina) do 7,8 km (Ratak - Prigradica). Otočka je obala duga 181,7 km (obale brojnih okolnih otočića dodaju toj broju još 54 km), što daje vrlo visok koeficijent razvedenosti od 3,1. Sjeverna je obala niska, a južna mjestimice vrlo stma. Na sjevernoj su smještene luke Korčula, Račišće i Prigradica te sidrišta Banja, Babina, Rasoha i Bristva, a na južnoj luke Zavalatica i Brna te sidrišta poput Orlanduše, Pupnatske luke i Gršćice. Najveći je i najbolji zaljev Vele Luke na zapadu (dug 6 nautičkih mi-

THE MOST DENSELY POPULATED ISLAND ON THE ADRIATIC SEA (PART 1)

Although ranked sixth by size, the island of Korčula has for a long time been the most densely populated island in Croatia. Such population density has been achieved thanks to relatively big fertile fields and abundant vegetation which has been a distinctive feature of Korčula already in ancient times. This is the first Adriatic island to be settled by Greek colonists and it is in fact on Korčula that Croatia's first written documents have been found. The first Croatian statutes - ranking among the oldest of all Slavic documents - were written here in the Middle Ages. In addition to agriculture, the main economic activity on the island used to be shipbuilding, for which residents of Korčula were quite famous. This activity has diminished over time, although there are still some companies whose manufacturing activity is linked to boat building. The once strong agricultural activity is also losing its momentum. The main economic activity is nowadays tourism which is favored by the rich and varied folklore. Water is supplied to one half of the island from the regional water supply system originating at the Neretva river, while the other half of the island gets water from the spacious Blatsko polje valley.

Knežić, Lučnjak, Majsan, Majsanić, Ošjak, Planjak, Proizd, Pržnjak veli, Pržnjak mali, Rogaćić, Sestrica vela, Sestrica mala, Srednjak, Sutvara,

poluotoka Pelješca, od kojega je odvojena Pelješkim kanalom, a najmanja je udaljenost 1270 m (rt Kneža - rt Ivan). Smještena je južno od Hvara i Šćedra, istočno od Visa i sjeverno od Lastova.

Ze mljovid otoka Korčule

lja). Mnogo je manjih otoka i otočića smješteno pretežno uz jugozapadnu i sjeveroistočnu obalu, a ima i mnoštvo pličaka pa je taj dio obale pomalo nepogodan za plovidbu. Ukupno otočića, grebena i hridi ima više od 50, a veći su: Badija, Baretica, Bisača, Crklica, Gojak, Gubavac, Kamenjak,

Trstenik, Vrhovnjak, Vrnik i Zvirinovik.

Obala se pruža u smjeru zapad-istok, iako se na manjem istočnom dijelu, sve do najvišeg vrha Klupca (569 m) u blizini Pupnata, pruža i u dinarskom smjeru. Smještena je jugozapadno od

Otok je građen od vapnenaca i dolomitskoga nepropusnog tla koje mjestimice zadržava oborinske vode u lokvama. Vapnenački su dijelovi ispresijecani procjepima, jamama i škrapama. Dolomitski su oblici otoka dva niza krških udolina koji se od glavne vapnenačke mase spuštaju prema istoku i prema zapadu, a te su udoline okružene vapnenačkim bilmama. Istočni dio tvore udoline Mocila, Dubrava, Žrnovsko polje i Donje blato. Na krajnjem se istoku nalazi Lumbardsko polje pokriveno naslagama pijeska nanasenog zapusima vjetra u pleistocenu. Na zapadnom su dijelu dva niza udolina. Prvi se niz pruža od Gumanaca, preko Kapje, Krtnje i Poja u Blatsko poje, koje je najveća zavala na otoku. Drugi niz tvore Konopljica, Čarsko poje, Smokviško poje, Sitnica, Hotina i Gornji Lov.

Šumovite i razvedene korčulanske obale

Klimatske su prilike na otoku vrlo povoljne. Srednje siječanjske temperature nisu nikada niže od $9,8^{\circ}\text{C}$, a srpanjske ne prelaze $26,9^{\circ}\text{C}$, a te su male godišnje amplitude ($17,1^{\circ}\text{C}$) vrlo povoljne za poljoprivredu. I dnevne su amplitude male, a ima i vrlo malo mrazova. Visoke ljetne temperature ublažava maestral, koji više puše na istočnoj strani otoka. Zbog uskog kanala i jakog zagrijavanja susjednog kopna grad Korčula ima vjetra i kada ga nigdje drugdje nema. Godišnje padne prosječno 1100 mm oborina, ali su ljetni mjeseci vrlo sušni. Na sjevernim je obalama izražena bura, a na južnim jugo koje svojim visokim valovima zna ometati redoviti brodski i trajektni promet. Stoga se po klimatskim karakteristikama razlikuju sjeverni (niže temperature, jaka bura, veća naoblaka) od južnih dijelova (više temperature, dominantno jugo, visoki valovi) otoka. Mjesta u unutrašnjosti imaju hladnije zime. Tako Pupnat u sredini otoka (smješten na 317 m n. m.) ima gotovo svake godine snijega. Ljetne žege loše djeluju na vegetaciju zbog male količine oborina i velikog isparavanja.

Tekućih voda na otoku nema. Kišnica propada kroz vapnence i ispucale dolomite i vjerojatno teče podzemno, na što upućuju brojne vrulje, osobito poslije obilnih kiša kada se more ponegdje uz obalu zamućuje. U glavnoj se dolomitskoj udolini voda zadržava. Blatsko je poje prije probijanja 2241 m dugog tunela Blato-Bristva 1913. godine bilo poplavljeno od listopada do svibnja, čak i po nekoliko godina uzastopce. Jezero je obuhvaćalo 178 ha površine s dubinom od 5,7 m. Danas se u Blatskom poju crpi voda za vodopskrbu zapadnog dijela otoka.

Korčula je sigurno bila najšumovitiji hrvatski otok što ne pokazuje samo pridjev u njezinu drevnom imenu, već i brojni toponi vezani uz vegetaciju kao što su Glogovac, Dračevica, Hrastova, Dubrava, Dubovo, Trsteno, Češvinice, Bristva, Žukova i Borova glava. Na tim mjestima šume uopće više nema jer je uništena djelovanjem čovjeka. Češvina i bor su se sjekli za gradnju brodova, a makija je se rabila za ogrjev i za prehranu stoke. Dolomitski kraj s bujnijom vegetacijom iskrčen je radi proširivanja obradivih površina, na kojima uglavnom uspijeva vinova loza. U posljednje se vnije-

me vegetacija uništava i brojnim požarima od kojih poneki poprimaju katastrofalne razmjere, kao što je to bio slučaj 1998. godine. Iseljavanje, razvoj industrije, zapuštanje poljoprivrede i nedostatak stoke pogoduju bujnom razvitku vegetacije koja potpuno prekrije nekadašnje krčevine. Vegetacija se s vremenom pretvori u nepristupačne i neprohodne gustiše koje je spržene ljetnom žegom npr. nemoguće gasiti. Uočeno je da su požari zaobilazili predjela koji se još poljodjelski obrađuju.

U središnjim otočkim poljima, oko Smokvice i Čare, u kojima se dobiva zaštićeno vino pošip, polja su dobro i temeljito obrađena. To se ne bi moglo reći za velika polja oko Blata koja su većim dijelom zapuštena. Na tim su se predjelima proizvodile velike količine grožđa različitih sorta, ali su niske cijene vina potpuno destimulirale poljoprivrednike. Posvuda se na otoku posljednjih godina obrađuju stara i sade nova stabla maslina. Tome pogoduje povoljna cijena, ali i sve veća potražnja za maslinovim uljem za koje otočani, ali i mnogi stručnjaci, tvrde da je najkvalitetnije na Sredozemlju. U posljednje se vrijeme u Blatskom polju razvija povrtlarstvo, a ostale su tradicionalne kulture, posebno voćarstvo poput smokava, rogača i badema, uglavnom potpuno zapušteno.

Bujna korčulanska vegetacija mjestimice je zaštićena kao prirodna baština. Tako je zaštićena šuma alepskog bora na malom otočiću Ošjaku ispred Vele Luke, park-šuma Hober iznad grada Korčule, predjel Kočje kao jedinstvena geomorfološka cjelina sa šumom česvine i zelenih grmova, paprati i mahovine, potom otok Badija s makijom, borovima i samostanom, rijetki primjerci cmike (česvine) u Žmovu, barokni perivoj Foretić u gradu Korčuli, drvored čempresa u istom gradu te čempres u mjestu Čara. Zaštićena je, ali iz drugih razloga, i Vela špilja kraj Vele Luke.

I životinjski se svijet otoka s vremenom, dijelom i zbog velikog izlova,

znatno smanjio. Nestalo je zečeva, ptica i drugih manjih životinja. Za to je najveći krivac mungos koji je (samo dva para) doveden početkom dvadesetog stoljeća iz Indije. Doveden je zbog brojnih zmija otrovnica koje je uspješno iskorijenio. No bez prirodnog neprijatelja u složenom otočkom ekološkom-sustavu počeo se nekontrolirano razmnožavati. U potrazi za hranom potpuno su uništili ptičja gnijezda i mladunce manjih životinja. No u posljednje se vrijeme čini da njihov broj stagnira ili čak pomalo opada. Uništile su ih zaraze koje su pokupili na nekontroliranim otočkim odlagalištima otpada.

Jedna je druga životinja potpuno nestala. Riječ je o čaglju, posljednjem europskom šakalu koji se bio sačuvao jedino na Korčuli i Pelješcu. Nestankom ovčarstva i smanjenjem životinjskog svijeta ta je neobična zvijer (koja izgleda kao knižanac lisice i vuka) s otoka potpuno nestala. Navodno se poneki primjerak može sresti u planinama Dalmatinske zagore i u Bosni. Umjesto čagljeva pojavile su se divlje svinje, koje su, barem se tako tvrdi, same preplivale s kopna. Njihov se broj stalno povećava, posebno na zapuštenim i slabo obrađenim poljima, iako znaju uništavati i nasade posađene i u blizinama naselja.

Za riblji se svijet može reći da je nekada uz otočke obale bio vrlo bujan i raznolik. No s napuštanjem poljoprivrede gotovo se svaki stanovnik pretvorio u ribolovca za vlastite potrebe, posebno na kvalitetniju bijelu ribu, tako da je ribe iz godine u godinu sve manje. Profesionalnih ribara ima toliko malo tako da je njihov broj zanemariv.

Zbog obilja plodnih polja u središnjim zavalama unutar otoka, Korčula je bila naseljena još u prapovijesti, a i danas je (sa 17.038 stanovnika prema popisu iz 1991. godine) najnaseljeniji hrvatski otok, a time i najnaseljeniji otok u Jadranskom moru. O najranijim tragovima naseljenosti svjedoče

neolitski nalazi u Veloj spili iznad Vele Luke i ostaci iz ranoga brončanog doba u Jakasovoj spili nad uvalom Rasohatica kod Žrnova. U 2. tisućljeću pr. Kr. nestalo je ondašnjega staroga mediteranskog stanovništva, a Korčulu je naselilo jedno indoeuropsko ilirsko pleme. Novi su stanovnici gradili utvrde na brdima i mrtvace sahranjivali pod kamenim gomilama. U 6., ili najkasnije 5. stoljeću pr. Kr., osnovali su na ovom otoku svoju naseobinu Grci s otoka Knidosa i to je prva grčka kolonizacija u našim krajevima uopće. Nije poznata ni lokacija ni ime toga prvotnoga grčkog nase-

lja, ali se pretpostavlja da je ono bilo na zapadnom dijelu otoka, između Vele Luke, Potime i Blata Knidijci (Knidani) su otoku dali i osnovu sadašnjeg imena jer su ga nazvali Korkyra, iako se ponekad govorilo da je ime otoka povezano s glagolom 'krčiti'. O kolonizaciji Knidijaca izričito govori putopisac Pseudo Skymnos u svom djelu *Periegesis* (Opis svijeta) u 2. stoljeću pr. Kr., a stoljeće kasnije kroničar Strabon, zbog obilja šuma, dodaje imenu otoka pridjev *melaina* (crna) kako bi se razlikovao od Krfa, izvorne Korkyre. Valja dodati kako i za Korčulu postoji

Sjeveroistočna obala otoka

mitološka priča o nastanku imena po kojoj se ispred otoka zbog nesretne ljubavi utopila Korkyra, kći kralja Ezopa, kojega se dakako ne smije brkati s istoimenim basnopiscem.

Krajolik uništen požarom kraj Blata

Nakon naseobine Knidijaca druga je grčka naseobina nastala na mjestu današnje Lumbarde, na krajnjem istočnom dijelu otoka, a nju su u 4. ili 3. stoljeću pr. Kr., u sporazumu s ilirskim stanovnicima, naselili Grci, također Dorani ali s otoka Visa. Na mjestu njihove naseobine pronađena je kamena *psefizma* (odluka skupštine), najstariji pronađeni pisani spomenik u Hrvatskoj, s iscrpnim podacima o načinu kako su Grci osnivali kolonije i međusobno dijelili zemlju.

U 2. stoljeću pr. Kr. Korčulu osvajaju Rimljani (i daju joj odgovarajući latinski naziv *Corcyra Nigra*), a za vladavine cara Augusta nepokomo je ilirsko stanovništvo drakonski kažnjeno. Svi uhvaćeni mladići bili su pobijeni, a stariji ljudi prodani u roblje. Nastupila je romanizacija kojoj se dugo opiralo preostalo ilirsko i grčko stanovništvo. Nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva Korčula je (515. godine), kao i ostala Dalmacija, potpala pod bizantsku vlast.

Pretpostavlja se da su Hrvati naselili Korčulu u prvoj polovici 9. stoljeća, o čemu u 10. stoljeću svjedoči i bizantski car Konstantin Porfirogenet u svom djelu *De administrando impe-*

rio. On tvrdi da su otok, koji naziva Kurkra (naziv romanskih stanovnika) ili Krkar (naziv slavenskih stanovnika), naselili Neretljani, te da na njemu imaju svoj grad. Od naseljavanja Ne-

retljana, dakle, teče na Korčuli proces slavizacije Romana i kristijanizacije Slavena. Slaveni su prihvatili kršćanstvo i postupno, kao brojniji, asimilirali preostalo romansko stanovništvo.

Pogled na grad Korčulu

Prvo osvajanje Korčule od strane Mlečana zbilo se 1000. godine kada je dužd Petar II. Orseolo zauzeo gotovo cijelu hrvatsku obalu. Zabilježeno je da se dužd utaborio na otočiću Majsanu ispred Korčule odakle je

vodio vojne operacije na Korčuli i Lastovu.

Ta je prva mletačka vlast bila kratkotrajna. Za vrijeme nakon toga, zbog pomanjkanja povijesnih izvora, gotovo je nemoguće utvrditi točan redosljed vlasti, ali je isigurno da se u 11. i 12. stoljeću Korčula našla pod Zahumljem. Mletački plemić Popone Zorzi (Georgij) osvojio je Korčulu 1129. godine i otada je njome vladala njegova obitelj. Pod mletačkom vlašću otok je bio do 1180., kada je s dalmatinskim gradovima i otocima došao pod vlast hrvatsko-ugarskog kralja. Malo zatim priznaje vlast Zahumlja, tada u sklopu srednjovjekovne Srbije Korčula je ponovno došla pod vlast Mlečana 1254. godine, a osvojio ju je, opet za svoju obitelj, mletački plemić Marsilije Zorzi. Otok je bio pod mletačkom vladavinom sve do Zadarskog mira 1358. godine kada je prestala vlast obitelji Zorzi.

Korčula je, zajednos cijelom Dalmacijom, došla pod upravu hrvatsko-ugarskog kralja u sklop Kraljevstva

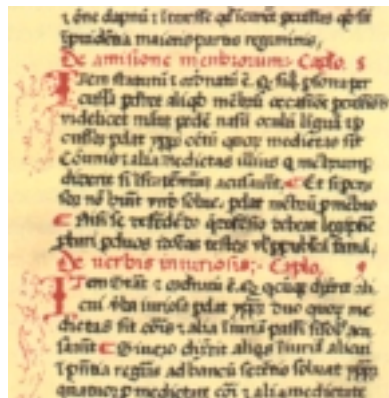
Polja u blizini Blata

jatno zato što je Dubrovnik po iskustvima iz Konavala bio najpogubniji za tadašnju široku autonomiju, isti je kralj 1417. oduzeo Dubrovniku sve srednjodalmatinske otoke. Korčula tada s cijelom hrvatskom obalom, (s izuzetkom Dubrovnika), dolazi 1420. pod mletačku upravu, pod kojom će ostati sve do 1797. godine. Mlečani su znatno ograničili korčulansku autonomiju, ali je nisu potpuno ukinuli. Otok je bio granično područje i stoga su dozvoljavali određen gospodarski razvitak. Zbog velike strateške važnosti, te stalnih opasnosti s mora i s kopna, otok je, a posebno grad Korčula, bio dobro utvrđen. Dugotrajni mletački utjecaj učinio je da današnje ime otoka ne potječe od starohrvatskog imena *Krkar* već od mletačkog *Curzola*, kako su Mlečani preveli stari grčki naziv *Korkyra*,

Nakon pada Mletačke Republike Korčula je kratkotrajno pod austrijskom vlašću, a potom pod francuskom, zatim neko vrijeme naizmjenično pod ruskom i britanskom, da bi od 1815. do kraja Prvoga svjetskog rata bila u sastavu Austrije, odnosno Austro-Ugarske. Pod prvom je talijanskom okupacijom bila do 1921. godine, kada je pripala Jugoslaviji (odnosno Kraljevini SHS), a pod drugom u Drugome svjetskom ratu od 1941. do 1943. godine. Nakon kratkotrajne njemačke okupacije nalazi se u Jugosla-

viji, a od 1991. godine konačno je u sastavu suverene i neovisne Hrvatske. Jer naprosto nije bilo europske vlasti koja je imala teritorijalnih ili strateških pretenzija u Jadranskom mora da neko vrijeme nisu vladali Korčulom. Po tome ovom otoku pripada neslavno prvenstvo.

No Korčula međutim drži jedno drugo, mnogo slavnije prvenstvo. Braneći svoju otočku zajednicu, stanovništvo je donijelo prve organizacijsko-pravne norme sabrane u komunalni statut. Statut grada i otoka Korčule (*Statuta et leges civitatis et insulae Curzulae*) potvrdio je 1265. godine tadašnji korčulanski knez Marsilije Zorzi, a tekst je sačuvan do današnjih dana. No prava je godina Statuta 1214. što izričito piše u Statutu i što prihvaćaju mnogi stručnjaci širom svijeta

Stranica iz sačuvanog primjerka Statuta

Bilo kako bilo, uzela se u obzir starija ili novija godina nastanka, Korčulanski statut jest najstariji hrvatski statut i, uz Rusku pravdu (pravni kodeks Jaroslava Mudrog iz 11. ili 12. stoljeća) najstariji pravni spomenik u svih Slavena. Svi su naime naši sačuvani pravni kodeksi mlađi: Dubrovački statut je iz 1272., Vinodolski zakonik iz 1288. (prvi pisan starohrvatskim jezikom i glagoljicom), Brački iz 1305., Lastovski iz 1310., Splitski iz 1312. i Trogiški statut iz 1322. godine. Uostalom, Korčulanski statut je stariji i od Mletačkog, donesenog 1232. godine, na kojega se u kasnijim godinama, u donošenju mnogih novih odluka, i ugledao.

Statut se u određenoj mjeri primjenjivao i pošto je 1420. godine Korčula potpala pod višestoljetnu mletačku vlast, iako su s vremenom njegove odredbe, a pogotovo njihova realizacija, sve manje odražavale korčulansku autonomiju, a sve više volju središnje državne vlasti. Ipak Statut se primjenjivao čak i nakon prestanka mletačke vlasti, za prve austrijske vladavine do 1805. godine, tako da njegova važnost prestaje tek dolaskom francuske vlasti 1806. godine.

Korčulanski statut kao kulturni, povijesni i pravni spomenik od neprocjenjive vrijednosti, bio je tijekom stoljeća u više navrata navođen i pretiskivan, a mnoge su se njegove odredbe u svijetu prenosile i komentirale. Rukopis jedne novije redakcije Korčulanskog statuta iz 15. stoljeća nalazi se u knjižnici obitelji Kapor u Korčuli i jedini je danas sačuvani primjerak.

Korčulanski je Statut kao neobičan spoj tradicionalnoga rodovskog običajnog prava, mletačkoga ugovornog prava i drakonskih kazna (karakterističnih za bizantsko pravo) neobično zanimljiv pravim stručnjacima. Neke njegove odredbe zapanjuju, posebno one vezane uz urbanistička rješenja, brodolom i pomaganje na moru te odredbe u sudskom postupku ("nitko ne može biti osuđen ako prije nije pozvan da se brani" i "nijedna presu-

da ne smije biti u suprotnosti sa statutarnim odredbama") koje se u europskom pravu pojavljuju tek nakon Francuske revolucije. Još više zadivljuje odredba o zabrani ropstva, doduše najprije za kršćane, a kasnije i za sve ostale. Ne treba ni spominjati koliko je vremena prošlo od te odluke starih Korčulanana iz 13. stoljeća dok su ropstvo zakonski zabranile ostale europske zemlje.

Marco Polo

Statut je neobično zanimljiv i za proučavanje upravnih i gospodarskih odnosa srednjovjekovne Korčule. Glavnu je vlast imalo Veliko vijeće (Generale consilium), koje su sačinjavali pripadnici nekadašnjeg rodovskog plemstva i ugledniji pučani. Oni su jednom posebnom odlukom u 14. stoljeću legalizirali svoj plemićki status i pretvorili Veliko vijeće u isključivo plemićku instituciju. Kako se u Statutu izričito tvrdi, oni su "prihvatili, usvojili i potvrdili" da nitko kome otac nije bio korčulanski vijećnik ubuduće to ni sam ne može biti. Veliko je vijeće znatno ograničavalo vlast i kneza i kurije (Malog vijeća). Nikada se nije dogodilo da bi oni, kao što je to bio slučaj u Splitu, nametnuli vlast Velikom vijeću. Čak su knezu (valjda zbog njegova mletačkog podrijetla) zabranjivali da uz plaću ima bilo koje druge prihode. Valja dodati da se i na

Korčuli pučka skupština (kongrega) uspjela u 16. stoljeću izboriti za sudjelovanje u donošenju za komunu najvažnijih odluka.

Korčulanski plemići nisu živjeli u gradu već po selima, gdje je bila njihova gospodarska moć, pa su morali putovati na sastanke Velikog vijeća u crkvu Sv. Marka u Korčuli. Stoga se i odredbe Statuta ne odnose kao drugdje gotovo isključivo na organizaciju gradskog središta, nego zaista i na poslove koji se tiču cijelog otoka. Iz Statuta se može cjelovito rekonstruirati ukupna organizacija komunalne vlasti. No možda je ovaj pomalo arhaični Statut najznačajniji za precizno upoznavanje kolonata, specifičnoga dalmatinskoga feudalnog prava naslijeđenog još od rimskih kolonizatora. Seljaci u starim dalmatinskim komunama zapravo nikada nisu bili kmetovi, oni su samo za određen ugovoreni dio obrađivali tuđu zemlju ili napasali stoku, a mogli su, ako su bili nezadovoljni, otkupovati kamo su god htjeli. To su i radili te su postajali sitni zanatlije ili pomoćnici u većim manuĀakturama u gradskom središtu.

Povoljan pomorskostrateški položaj Korčule u uskom Pelješkom kanalu značajno je utjecao na povijest otoka, a posebno grada Korčule. Ispred grada Korčule zabilježene su mnoge slavne pomorske bitke. Tako je 1184. godine Stracimir, sin zahumskog kneza Miroslava, htio Korčulu podvrgnuti zahumskoj vlasti. Korčulani su se oduprli, a u pomoć im je priskočila dubrovačka flota koja je uspjela kod Korčule zarobiti cijelu Stracimirovu flotu. Za mletačko-genoveškog rata Genovežani su 1298. godine prodrli u Jadransko more i u pomorskoj bitki kod grada Korčule porazili Mlećane. Korčulu je 1409. opsjedalo brodovlje kralja Ladislava Napuljskog, ali ih je porazila dubrovačka flota. Za mletačko-napuljskog rata 1483. napuljsko je brodovlje ponovno opsjedalo Korčulu koja se, međutim, uspjela sama obraniti. Prije pomorske bitke kod Lapan-

ta posebna je eskadra turske vojske ugrozila grad Korčulu, ali su i tu opasnost Korčulani uspješno uklonili.

Jednu od tih bitaka, onu iz 1298. godine, sada Korčulani svake godine ponavljaju kao kostimiranu simulaciju. Ne čine to samo zbog jedne od najvećih pomorskih bitaka toga doba, već zato što je u toj bitki kao kapetan mletačkog broda zarobljen Marco

Nastup *Kumpa nije iz Blata*

Polo, slavni svjetski putnik. Za njega uporno dokazuju da je korčulanskog podrijetla o čemu, tvrde, svjedoči i ta bitka. Jer što bi jedan tako bogat svjetski putnik, u vrijeme kad nije bilo nikakve mobilizacije, radio na mletačkom brodu da nije branio rodni otok. Jedan od glavnih dokaza da je čovjek koji je za Europu otkrio Kinu Korčulanin jest u tome što i danas u Korčuli postoje obitelji Depolo (što bi trebalo biti isto), a postojale su i kuće i posjedi Depola u Blatu. Valja reći da teze o korčulanskom (ili šibenskom) podrijetlu Marca Pola nisu znanstveno dokazane, ali ni isključene.

Otok otvoren prema pučini i blizak ondašnjim glavnim pomorskim putovima razvio je posebne načine obrane. Naime mladi su se težaci vježbali u mačevanju kako bi se što bolje obranili od opasnih gusarskih napada. Te su se družine od približno tridesetak

mladića zvale kumpanije, a najbliže bi značenje bilo postrojba ili četa. To su bile prave dobrovoljačke vojne jedinice koje su imale i stvarne borbene obveze. Zna se da je blatska *Kumpanija* svoju posljednju borbenu akciju imala 1806. kada je grad Korčulu zauzimala Napoleonova vojska. Krenuli su u pomoć gradu ali su se vratili kad su saznali da je grad okupiran. Te su male dobrovoljačke jedinice bile u svim starim korčulanskim selima, osim u Blatu, Smokvici, Čari i Pupnatu. Postoji i u Žrnovu samo se tamo naziva *Moštra* (bitka), a tragovi joj se mogu pronaći i u nekim folklornim običajima Lastova. Slobodno bi se moglo reći da je to najstarija kontinuirana hrvatska vojna postrojba dragovoljaca, jer ima tragova o njezinu postojanju i u Korčulanskom statutu.

Dugotrajne su se vojne pripreme s vremenom pretvorile u živopisne folklorne igre, a vjerojatno su glazba i ples služili da privuku mladež. Sada se *Kumpanija* izvodi u svim korčulanskim mjestima kao živopisna plesna igra, stručnjacima neobično zanimljiva zbog mnogobrojnih zaboravljanih etnografskih značajki. Najčešće se izvodi u Blatu gdje je temeljito proučena i istražena, ali se s manjim razlikama prikazuje i u drugim mjestima.

Moreška na gradskom ulazu Korčule

Akvarel jedrenjaka *Sabioncello* iz 19. stoljeća

Da su Korčulani nadareni za plesne igre s mačevima dokazuje još jedna plesna igra - *Moreška*. To je mačevalački ples koji se izvodi isključivo u gradu Korčuli. Nekada se ozvodio po cijelom Sredozemlju, a prikazuje sukob dobra i zla, pretvoren u simboličan sukob kršćana i muslimana. Ples izvode dvije skupine moreškara. Bijeli su obučeni u crvene, a crni u crne kostime. Predvode ih kraljevi koji se bore za djevojku Bulu, zaručnicu Bijelog kralja. Bijeli pobjeđuju i Bula se vraća svom zaručniku. Ples se izvodi u sedam različitih figura pri čemu se tempo ubrzava, a udarci mačeva postaju sve žešći. Nekada se kažu, ova igra izvodila u gotovo svakom sredozemnom gradu, a u Korčuli se izvodi od 17. ili 18. stoljeća. Po nekim izvorima nekada se zapravo izvodila uz pratnju tam-tam bubnja, ali je u Korčuli glazbena podloga prebačena na puhače, čime je autentičnost korčulanske *Moreške* definitivno zajamčena.

Korčula je u prošlosti bila nadaleko znana po svojoj brodogradnji. Vjerojatno su se na ovom šumom bogatom otoku brodogradnjom bavili i Iliri i Neretljani, ali prve tragove nalazimo tek u 14. stoljeću. Zna se da je Mletačka Republika ograničavala korčulansku brodogradnju odlukama o veličini broda i izradi brodova samo za kršćanske naručitelje. Sličnih su prob-

lema korčulanski brodograditelji imali i s naručiteljima iz Dubrovačke Republike. No ipak gradili su mnogo brodova i bili su najpoznatiji brodograditelji na istočnoj obali Jadrana. Mnogo ih se odselilo u Dubrovnik i u druge gradove Jadrana i Sredozemlja gdje su potaknuli razvoj brodogradilišta. Tako su bili začetnici brodogradilišta u Betini na Murteru, a vjeruje se da su potaknuli osnivanje brodogradilišta u Istanbulu i u Smirni u Turskoj. Koliko je u to vrijeme bila snažna korčulanska brodogradnja govori podatak da se godišnje u korčulanskim škverovima izrađivalo 600 do 700 brodova i obavljalo gotovo isto toliko popravaka. Najpoznatije korčulanske brodograditeljske obitelji bil su: Bonvardo, Depolo, Filipi, Foretić, Gatti, Ivančević, Kušpilić, Sambrailo, Sessa, Sadović, Smrkinić, Villović i dr. Do knačne propasti korčulanskog brodograditeljstva došlo je s propašću jedrenjaka. Ipak još je pred Drugi svjetski rat u obrtničkim brodogradilištima Korčule i Vele Luke bilo zaposleno dvjestotinjak radnika. Tragove starih vještina pronalazimo danas u poduzećima okrenutim izgradnji brodova u Veloj Luci i Blatu, dok je brodogradilište u Korčuli čini se nažalost definitivno propalo. Razvijenu izgradnju brodova nije nikada u toj mjeri pratilo posebno razvijeno brodarstvo. Ono se više razvijalo u ma-

lom naselju Račišće ili u Orebiću na susjednom Pelješcu. Ipak i danas u Korčuli djeluje *Meditranska plovidba*, kao jedan od rijetkih uspješnih naših brodara.

Na Korčuli je tradicionalno bilo razvijeno i klesarstvo, a iskorištavanje kvalitetnog kamena u graditeljstvu počelo je još u rimskim vremenima na otocima Sutvari, Kamenjaku i Vrniku. Kamen se u srednjem vijeku izvezio i obrađivao za gradilišta u Dubrovniku, Šibeniku, Zadru, Anconi, Veneciji, Mantovi i dr. Razvile su se i mnoge kamenoklesarske radionice, a vrhni korčulanski majstori sudjelovali su u obnovi Hvara nakon turskog haranja 1571. godine, te u obnovi od potresa (1667.) razorenih Dubrovnika i Kotora. Danas se obradom kamena bave rijetki pojedinci, a kamenolomi su uglavnom napušteni. Tragovi slavne umjetničke tradicije obrade kamena pronalaze se u brojnih slavni kipara 20. stoljeća poput Frane Kršinića, Ive i Luje Lozice, Vinka Fabrisa i Izvora Oreba.

Iako se kamen vadio na mnogim otočićima uokolo grada Korčule, najpoznatiji su ipak bili kamenolomi s Vrnika od čijeg je kamena djelomično izgrađena Aja Sofija u Carigradu i Bijela kuća u Washingtonu. To je mali otočić (površine od 0,3 km²), udaljen od obale tek stotinjak metara. Zanimljivo jest da je taj otočić i danas nastanjen. Ima samo tri stalna stanovnika, a povremeno ih na njemu boravi još četiri do pet. Nekada je međutim ovaj otočić imao 150 stanovnika i školu koja je zatvorena 1958. godine. Groblje ipak nisu nikada imali, a ni crkve, već su im dušobrižnici bili redovnici s Badije. Najpoznatija su i najčešća vmička prezimena Fabris, Foretić, Perinčić, Kučija, a tek su se nedavno doselili Lozice. Sve su to bili radnici koji su radili u kamenolomima, pa su na otok dovodili obitelji da bi im bilo lakše. Inače uvijek su pripadali gradu Korčuli iz kojeg su se i doselili. Sada su kamenolomi zapušteni i koriste se zastarjelom tehnologijom, a čini se da su slavna nalazišta kamena upropaštena nakon Drugoga svjetskog rata

kada je na Vrniku posebno socijalističko poduzeće pokušalo kamen vaditi eksplozivom. Ali sada se kamen počinje vaditi u kamenolomima Hum pokraj Lumbarde i u Vrbovici kod Žrnovske Banje.

Najveći među otocima ispred grada Korčule (0,99 km²) jest Badija, nazvana još i Otok, koji je bio nastanjen još u neolitik. Prvi se put spominje 1368. kao Otok sv. Petra. Krajem 14. stoljeća darovala je korčulanska općina dio otoka bosanskim franjevcima koji su na otoku tijekom 15. i 16. stoljeća izgradili samostan Gospe Milosrdne. Samostan se sastojao od monumentalne crkve, zvonika i klaustura na kojemu su korčulanski majstori izveli ukrase u gotičko renesansnom stilu. Samostan je imao vrlo vrijedan inventar i knjižnicu sa 6000 vrijednih knjiga. Nakon Drugoga svjetskog rata franjevci su bili prisiljeni napustiti samostan, a poslije je Badija bila uređena kao športsko odmaralište. Danas je sudbina Badije i samostana još neizvjesna

Najstarija otočna naselja bila su smještena uz polja i brojne špilje na mjestima rimskih naseobina nastaju kasnije slavenska naselja Žrnovo, Pupnat, Čara, Smokvica i Blato. Jedino se grad Korčula razvio kao utvrđeni grad na obali. Lumbarda se kao naselje razvila relativno kasno, jer je to izričito zabranjivala i jedna odredba Statuta iz 14. stoljeća. Selo Račišće nastalo je u 17. stoljeću od prebjega pred Turcima iz Hercegovine i ono je i do sada sačuvalo donesene jezične značajke. Najmlađe je korčulansko naselje Vela Luka, koje je danas ujedno i najveće. Samostalno se počelo razvijati prije otprilike dvjesto godina

Starijim naseljima u unutrašnjosti odgovaraju mlađa naselja na obali: Tako Blatu odgovara Vela Luka i Prigradica, Smokvici - Brna, Pupnatu - Kneža, Čari Zavalatica.

Korčula se počinje značajnije naseljavati tek u 15. stoljeću kada po nekim izvorima ima 5000 stanovnika, a kasnije se broj stanovnika povećava s prebjezima od Turaka. No broj se od

približno 5000 stanovnika zbog raznorodnih nedaća održava praktično na istoj razini. Pravi populistički bum Korčula doživljava u 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća. Posebno je broj stanovnika porastao oko plodnih polja na zapadnom dijelu otoka, čemu je pogodovala tadašnja vinska konjunktura. Tada Blato (dok je još bilo zajednička općina s Velom Lukom ima više od 9000 stanovnika, što je najveća ikad zabilježena koncentracija stanovništva na jednom našem otoku uopće. Nakon promjena uvjeta počinje masovno iseljavanje i zabilježeno je da je samo iz Blata i Vele Luke 1925. godine otišlo čak 3500 ljudi.

Otok je već desetljećima najnaseljeniji hrvatski otok. Najviše stanovnika, prema podacima iz popisa 1991., ima Vela Luka - 4644 i time se svrstava na drugo mjesto po veličini među svim otočkim naseljima iza Malog Lošinja. Drugo po veličini je Blato sa 4093 stanovnika, koje je ujedno treće po veličini naselje na svim našim otocima. To znači da je područje između Blata i Vele Luke (udaljenost je 7km) i dalje najgušće naseljeni prostor na svim našim otocima. Slijedi grad Korčula sa 3232 stanovnika, a ostala su naselja znatno manja. Žrnovo ima 1267 stanovnika, Smokvica 1125, Lumbarda 1102, Čara 797, Pupnat 488 i Račišće 456. Najmanja je Potirna koja ima sam 14 stanovnika.

Korčula je prema multikriterijalnoj analizi Centra za otoke po razvijenosti smještena na 13. mjesto, ispred Dugog otoka, a iza Hvara. Otok muče brojni neriješeni infrastrukturni problemi: neriješeni do kraja projekti vodoopskrbe, odvodnje, odlaganja otpada i sl. Ipak najveći su problemi Korčule vezani uz promet, jer je dosta udaljena od većih dalmatinskih središta, a cesta preko Pelješca, kao glavna veza u vrlo je lošem stanju. Na otoku su uređena dva velika trajektna pristaništa. Jedan u Veloj Luci, a drugi u uvali Dominče pokraj Korčule. U blizini Smokvice počela je gradnja manje zračne luke.

Branko Nadilo